

Гірман А.П.кандидат політичних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів**Girman Alla**

University of Customs and Finance

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**ECONOMIC DIPLOMACY IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS**

Статтю присвячено питанням економічної дипломатії, яка є невід'ємною частиною зовнішньої політики держави і спрямована на забезпечення національних інтересів у сфері міжнародних економічних відносин. Її розвиток відбувався разом із прогресом світової економіки та дипломатії, а ефективність міжнародних економічних відносин залежить від прийнятих дипломатичних рішень. Сучасна економічна дипломатія – це співпраця між державою та бізнесом для реалізації зовнішньоекономічної політики країни. Її головна мета – забезпечення національних інтересів та зміцнення конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації. Основні завдання економічної дипломатії включають досягнення стратегічних цілей країни на міжнародній арені, забезпечення рівноправних умов для інтеграції у світову економіку, отримання вигідних умов у міжнародній торгівлі, захист інтересів національного бізнесу та залучення зовнішніх ресурсів до економіки країни. Нові умови розвитку світової економіки призвели до перегляду можливостей економічної дипломатії. Економічний компонент у всіх аспектах суспільного життя зріс неймовірно, і тепер від обсягу та ефективності національної економіки залежить могутність, престиж і рівень активності кожної держави. У сучасному світі відбувається не лише глобалізація, але й економічна регіоналізація, у процесі якої країни підпорядковують свою зовнішню політику спільним економічним інтересам. Отже, сучасний ринок не може вирішити ряд проблем без активної участі держави. Наразі економічна дипломатія використовується для подолання суперечливих тенденцій у світовій економіці. Зрештою, можна сказати, що дипломатія та економіка, попри значні зміни, з часом зрівнялися в значущості.

Ключові слова: економічна дипломатія, світова економіка, світова політика, глобалізація, міжнародні відносини, економічна взаємодія, держава, інтеграція.

Economic diplomacy is an integral part of a state's foreign policy, aimed at promoting its economic interests on the world stage. It has evolved significantly along with the world economy and diplomatic practice, playing a decisive role in shaping international economic relations. The main goal of economic diplomacy is to ensure the economic advantages of the nation, increase its competitiveness and protect its economic security in an increasingly interconnected world. This involves achieving strategic goals in international affairs, ensuring equal integration into the world economy, obtaining favorable conditions for international trade and economic cooperation, protecting and promoting domestic business on the world market, attracting foreign resources to the national economy. Globalization presents both opportunities and challenges, requiring nations to define their roles in this interconnected system. Diplomatic services must adapt to these challenges, with economic issues like business, trade, finance, and technology taking center stage. The focus is on creating an environment that supports domestic companies' international operations and strengthens the nation's global market position. The economic component of society has grown exponentially, with national economic strength directly impacting a nation's power and influence. Economic factors have become integral to national interests and security. In today's globalized and regionalized world, markets alone cannot address all challenges. The state plays a vital role, with foreign ministries and diplomatic services acting as coordinators and active participants in economic diplomacy. This involves engaging various actors, including public organizations and private businesses. Economic diplomacy is not simply about "economizing" politics or "politicizing" economics. It's a diplomatic process involving negotiation, compromise, and conflict resolution. While diplomatic activities may have political goals, they are often preceded by economic measures. Today, the measure of successful economic diplomacy is not about suppressing or discriminating against partners, but about finding a balance of interests.

Keywords: economic diplomacy, world economy, world politics, globalization, international relations, economic interaction, state, integration.

Постановка проблеми. Дипломатична діяльність завжди перебуває у процесі динамічного розвитку. З часом до сфери міжнародних відносин долучаються нові напрямки суспільної практики, що сприяє розширенню цього виду діяльності.

Це веде до структуризації дипломатії і виникнення нових її форм. Наразі економічна дипломатія найкраще демонструє тісний взаємозв'язок між політикою та економікою у сфері міжнародної діяльності та є закономірним наслідком поси-

лення ролі економічних факторів у міжнародних відносинах.

Як і вся дипломатія загалом, економічна дипломатія є невід'ємною частиною зовнішньої політики держави та її міжнародної діяльності. Саме зовнішня політика визначає цілі та завдання економічної дипломатії, яка являє собою сукупність практичних заходів, форм, методів і засобів для реалізації зовнішньополітичних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження специфічних аспектів і проблем економічної дипломатії привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Їхні наукові інтереси охоплюють застосування дипломатичних механізмів для захисту національних інтересів, залучення іноземних інвестицій, врегулювання суперечливих питань та міжнародних конфліктів, а також запобігання кризовим ситуаціям. Серед провідних фахівців у галузі теорії та практики економічної дипломатії: В. Вергун, О. Горбачук, І. Жалоба, Каррон де ла Карр'єр, Н. Бейн, С. Вулкок [1-9] та інші.

Мета статті полягає у пошукові відповідей на питання щодо місця економічної дипломатії у створенні системи економічної безпеки держави, а також яким чином цей вплив відображається на рівні економічної безпеки держав.

Виклад основного матеріалу. Економічна дипломатія, як складний міжнародний і міждержавний процес, відома вже тривалий час. Її розвиток відбувався разом із прогресом світової економіки та дипломатії. Натомість ефективність світової економіки та міжнародних економічних відносин, а також і міжнародного бізнесу безпосередньо залежить від прийнятих дипломатичних рішень у всіх сферах (політичній, економічній, правовій, соціально-культурній та ін.).

Сучасна економічна дипломатія – це постійна, багатопланова співпраця між державою та бізнесом, спрямована на реалізацію зовнішньоекономічної політики країни з максимальними перевагами та мінімальними витратами. Її головною метою є забезпечення національних інтересів і переваг у сфері зовнішньоекономічних відносин, зміцнення конкурентоспроможності та економічної безпеки країни в умовах глобалізації та зростання відкритості національної економіки.

Основні завдання, які вирішує економічна дипломатія, включають досягнення стратегічних цілей країни на міжнародній арені, забезпечення рівноправних умов для інтеграції у світову економіку, отримання вигідних умов і привілеїв у міжнародній торгівлі та економічному співробітництві, захист та просування інтересів національного бізнесу на світовому ринку, а також залучення зовнішніх ресурсів до економіки країни.

У зв'язку з глобалізацією перед державами постають проблеми визначення своєї ролі в цьому новому, все більш взаємопов'язаному світі, а перед дипломатичними службами – необхідність адекватного реагування на ці виклики. Одним із гострих питань сучасної дипломатії – це роль у ній економічних проблем: бізнесу, торгівлі, фінансів, інформаційних технологій та ін. Основною метою є створення економічного середовища, що сприяє міжнародним операціям національних компаній та зміцненню позицій країни на світовому ринку.

Дипломатія пройшла довгий шлях еволюції, починаючи з «примітивної» форми в Індії, Китаї та Єгипті в період первіснообщинного ладу, до дипломатії античної Греції, Риму та середньовічної Візантії, що вплинула на інші держави, зокрема на міста-республіки Апеннінського півострова – Венецію, Геную, Мілан, Рим і Флоренцію, а також на Савойю. Сам термін «дипломатія» почали вживати у XVII столітті, а перше згадування цього слова в Англії датується 1645 роком.

Уся багатовікова історія дипломатичних служб різних держав, їхнє формування та розвиток, нерозривно пов'язані з міжнародними економічними відносинами.

Від самого початку сучасній економічній дипломатії передував етап торговельної дипломатії, але починаючи з XIX–XX століть, акцент змістився на експорт капіталу як важливий елемент великої політики. Багато наукових досліджень початку XX століття присвячено аналізу інвестиційної політики того періоду, коли вивезення капіталу за кордон стало ключовою тенденцією в економічній політиці великих фінансово-промислових груп.

У цей період однією з основних функцій дипломатії стало представництво фінансового капіталу; а вивезення капіталу розглядалося як засіб здійснення зовнішньої політики, успіх якої значною мірою залежав від дипломатичної діяльності.

Зміщення акценту з торговельного обміну на підвищення ролі капіталу та міжнародних інвестицій створило умови для кардинальних змін у пріоритетах світового економічного розвитку в останній чверті XX століття. Процеси глобалізації світової економіки зумовили необхідність тісної дипломатичної співпраці для формування нового світового економічного порядку.

У науковій літературі поки що не склалося чіткого та повного формулювання поняття «економічна дипломатія», і зазвичай його розуміють як науковий напрям, що вивчає комплекс торговельно-економічних відносин та дипломатії, а також інших факторів, що взаємодіють між собою та мають великий вплив на зовнішньоекономічну політику держави. Англійські дослідники Н. Бейн та С. Вулкок відно-

сять до економічної дипломатії «політику, пов'язану з виробництвом, рухом та обміном» [8].

Таким чином, економічна дипломатія, як і дипломатія взагалі, є органічною складовою зовнішньої політики, міжнародної діяльності держави. Вона характеризується, з одного боку, рисами, притаманними комерційній практиці, а з іншого боку – елементами, що схожі на традиційну дипломатію, ефективність якої багато в чому залежить від активної позиції і гнучкості під час переговорного процесу.

Зазвичай у розвитку економічної дипломатії виділяють три основні етапи:

- перший етап – це дипломатія, спрямована на захист економічних інтересів: дипломати забезпечували захист громадян, що перебували за кордоном у небезпечних умовах;

- другий етап – дипломатія, що служить економіці: століттями дипломатія підтримувала економіку, спочатку захищаючи торговельні шляхи, а згодом забезпечуючи доступ до ринків збуту, колоній та зон впливу, укладаючи торгові угоди та сприяючи діяльності торгових компаній;

- третій етап – дипломатія, яка ставить економіку на службу зовнішній політиці: дипломатія використовує економічні ресурси для досягнення зовнішньополітичних цілей, а економіка сприяє зміцненню зовнішньої політики держави [2].

Історія зміщувала пріоритети економічної дипломатії, змінюючи її сферу дії та набір засобів, і в XX столітті центр її активності зазнав суттєвих змін.

Чітке визначення поняття «економічна дипломатія» почало формуватися лише в останніх десятиліттях XX століття, коли цей термін почав охоплювати всі складові міжнародних відносин і дипломатії, включаючи економічні, соціальні, правові та військові аспекти управління суспільством і його міжнародними економічними активами, а також іноземними інвестиціями на внутрішньому ринку. Важливо зазначити, що цей період ознаменувався новим етапом розвитку економічної дипломатії, оскільки економічний компонент світової спільноти протягом останніх 25 років забезпечив поступальний розвиток світової економіки, переходячи від простої підтримки поточних і перспективних бізнес-інтересів до управління цими процесами на національному рівні, а також через міжнародне співробітництво на глобальному рівні. Ідеться про нову фазу еволюції багатосторонньої економічної дипломатії, яка характеризується зростанням кількості міжнародних організацій, збільшенням кількості країн, що беруть у них участь, розширенням сфер діяльності, ускладненням організаційних структур, удосконаленням механізмів прийняття рішень і вирішення конфліктів, а також підвищенням прозорості та відкритості роботи.

Нові умови розвитку світової економіки на межі XX і XXI століть призвели до перегляду можливостей економічної дипломатії. Найперше на чому слід зауважити: за останні десятиліття економічний компонент у всіх аспектах суспільного життя зріс не ймовірно, і тепер від обсягу та від ефективності національної економіки залежать могутність, престиж і рівень активності кожної держави. Крім того, у держав з'явилася зовнішня економічна діяльність, від результатів і ефективності якої залежить їх позиція у міжнародному співтоваристві та можливість впливати на вирішення ключових глобальних питань. У свою чергу економічний фактор став невід'ємною частиною національних інтересів і, відповідно, національної безпеки. Спосіб інтеграції цього економічного елементу у структуру національних інтересів та безпеки значною мірою визначає стійкість демократичної системи країни.

Зрештою, у сучасному світі відбувається не лише глобалізація, але й важливий її аспект – економічна регіоналізація, у процесі якої країни підпорядковують свою зовнішню політику спільним економічним інтересам. Отже, сучасний ринок не може вирішити ряд проблем, зокрема тих, що виникли через його діяльність, без активної участі держави. Міністерства закордонних справ і дипломатичні служби стають координаторами та активними учасниками цього процесу, здійснюючи діяльність у сфері економічної дипломатії. У результаті до процесу економічної дипломатії залучаються нові учасники, зокрема громадські об'єднання та приватний бізнес, а також розвиваються галузеві форми економічної дипломатії, що відповідають глобальним викликам, таким як енергетичні, екологічні та продовольчі питання.

Зважаючи на викладене, можна стверджувати, що економічна дипломатія використовується для подолання суперечливих тенденцій у світовій економіці. Це передбачає необхідність дотримання міжнародно узгоджених стандартів, міжнародного права та зобов'язань, а також недопущення їх порушення через національні ідеологічні чи інші концепції.

Наразі виділяють чотири основні напрями діяльності в сфері економічної дипломатії: інформаційний, політико-нормативний, техніко-консультативний та фінансово-кредитний.

Таким чином, до основних завдань економічної дипломатії належать:

- забезпечення найкращих умов для участі національної економіки у світовій економіці з метою збільшення частки країни в глобальному господарстві;
- політична підтримка вітчизняного бізнесу на міжнародному рівні;
- захист національних інтересів і гарантування національної безпеки;

– створення оптимальних умов для розвитку людського потенціалу країни [4].

До принципів організації системи економічної дипломатії на сучасному етапі відносять такі елементи:

- зростання ролі політичних факторів у міжнародних економічних відносинах, що потребує політичних механізмів для вирішення завдань;
- збереження центральної ролі держави у захисті національних економічних інтересів;
- поєднання двосторонніх відносин із гнучкими мережевими формами участі у багатосторонніх структурах;
- координуюча роль зовнішньополітичних відомств у реалізації економічної складової зовнішньої політики;
- міжнародне право як основа для регулювання економічної дипломатії [6].

Таким чином, при аналізі сутності економічної дипломатії недостатньо обмежуватися лише термінами «економізація» політики або «політизація» економіки. Цей процес є дипломатичним не тільки за своєю природою (узгодження суперечливих інтересів, вироблення спільних «правил гри», переміщення конфліктів у площину переговорів, мирне врегулювання спорів тощо), але й за відомчою ознакою (передача цих функцій зовнішньополітичним органам або надання їм координуючої ролі).

Зрештою, можна сказати, що дипломатія та економіка, попри значні зміни, з часом зрівнялися в значущості. Французький економіст і дипломат Гі Каррон де ла Карр'єр зазначав:

- по-перше, дипломатія використовується в міждержавних відносинах лише тоді, коли не йдеться про війну; вона є втіленням зовнішньої політики через вмиле використання інформації та переговорів з опорою на міжнародні структури;
- по-друге, економічна дипломатія – це не просто застосування економічних важелів у міжнародних відносинах. Наприклад, поступки чи санкції, як і вигідні економічні позиції, є лише засобами тиску, що не відрізняються від демонстрації військової сили, особливо коли мета – політична, що зазвичай і є випадком санкцій;
- третім важливим критерієм є економічний розрахунок, оскільки саме прагнення до економічної вигоди відрізняє економічну дипломатію від інших форм дипломатії [7].

Проте у багатьох випадках складно розмежувати політичні та економічні завдання. Хоча дипломатична діяльність спрямована на досягнення певної політичної мети, їй можуть передувати раціональні економічні заходи, які самі собою здатні забезпечити досягнення цих цілей.

Практика дипломатії показує, що в економічній дипломатії існує два типи зав'язків між економікою

та політикою: прямий і зворотний. У цьому тандемі основою є дипломатія, а її механізми формують арсенал дипломатичних засобів. Це проявляється у наступних структурних змінах:

По-перше, з погляду характеру діяльності усі завадання мають бути міжнародними за сферою прояву, досить суттєвими за своєю суттю, а за рівнем значущості – відображати національні інтереси та забезпечувати національну безпеку. Економічні проблеми на макро- та мікрорівнях за умов поглиблення міжнародного поділу праці та зростання інтернаціоналізації, підтверджують тезу про органічну єдність економіки та політики у дипломатичній діяльності.

По-друге, з погляду механізму діяльності економічна дипломатія спирається на систему управління зовнішньої політикою, елементами якої є: відомства зовнішніх зносин; дипломатичні та пов'язані з ними представництва за кордоном; делегації на міжнародних конференціях щодо здійснення цілей та завдань зовнішньої політики держави.

По-третє, з погляду технології управління економічна дипломатія постає як наука і мистецтво у переговорному процесі з метою запобігання чи врегулювання міжнародних конфліктів, пошуків компромісів та взаємоприйнятних рішень, а також розширення та поглиблення міжнародного співробітництва. У цьому випадку економіка і політика взаємодоповнюються, оскільки будь-яке питання, що обговорюється на міжнародному рівні, потребує ефективного його вирішення, – досягнення потрібного результату неможливе без урахування органічної єдності економіки та політики.

По-четверте, з точки зору черговості пріоритетів необхідний облік історичних умов і на цій основі вибір відповідного напрямку діяльності (політичного чи економічного), що має свої акценти та пріоритети. У світовій економіці та міжнародних економічних відносинах дипломатія виступає як різновид науки та практики управління, забезпечуючи спрямованість господарської діяльності суб'єктів з точки зору їх ефективного та динамічного розвитку. Різноманітність оперативних пріоритетів не скасовує, а дозволяє більшою мірою варіювати можливостями економіки та політики, забезпечуючи їх єдність з урахуванням ситуації, що складається в міжнародній діяльності.

По-п'яте, з погляду механізмів реалізації інтелектуальна основа економічної дипломатії в різних країнах спрямована на гнучке поєднання наступальних та оборонних засобів у забезпеченні національних інтересів та національної безпеки, а також посилення потреби в управлінні світовим ринком та його окремими компонентами за допомогою міжнародного співробітництва. Єдність економіки та політики забезпечує реалізацію економічних інтересів держави за кордоном [2].

Висновки. Глобалізація світової економіки висуває перед економічною дипломатією та дипломатичною службою нові завдання, потребує їх активізації на всіх напрямках міжнародного економічного співробітництва з урахуванням наявного конкурентного протистояння. Причому, з одного боку, домінує тенденція зниження ролі двосторонніх торговельно-економічних зв'язків, з другого, – підвищення значення універсального і регіонального чинників.

У зв'язку з цим головним напрямом економічної дипломатії стає участь у міжнародних організаціях універсального та регіонального характеру, різке підвищення питомої ваги та практичної значущості постійних представництв держави у цих структурах.

Сьогодні, як ніколи раніше, критерієм успіху економічної дипломатії слід вважати не придушення чи дискримінацію партнера, а знаходження балансу інтересів

Список літератури:

1. Вергун В.А. Економічна дипломатія як складова механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю. *Культура народів Причорномор'я*. 2006. № 78. С. 13–18.
2. Горбачук О. І. Економічна дипломатія в забезпеченні економічної безпеки держави. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 21.04.01. Київ : Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». 2017.
3. Жалоба І. Сучасні міжнародні відносини та виклик класичній дипломатії. *Зовнішні справи*. 2014. Вип. 7. С. 36–39. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/anglomovna-versija/view/article/-1cd18ef670/>
4. Bayne N., Woolcock S. *The New Economic Diplomacy: Decision Making and Negotiation in International Economic Relations*. Aldershot : Ashgate, 2002. 450 p.
5. Bayne N., Woolcock S. What is Economic Diplomacy? *The new economic diplomacy: decision-making and negotiation in international economic relations*. 2nd ed. Aldershot, 2007. P. 1–20.
6. Bayne S. *Economic Diplomat*. Durham: The Memories Club, 2010. 246 p.
7. Carron de La Carrière G. *La diplomatie économique. Le diplomate et le marché*. Paris : Economica, 1998. 224 p.
8. Woolcock S., Bayne N. *The New Economic Diplomacy: Decision-Making and Negotiating in International Economic Relations (G8 & Global Governance S.)*. Ashgate Publishing Ltd. UK 2005, 314 p.
9. Woolcock S. *European Union Economic Diplomacy. The Role of the EU in External Economic Relations*. London : Routledge, 2016. 220 p.

References:

1. Verhun V.A. (2006) Ekonomichna dyplomatiia yak skladova mekhanizmu upravlinnia zovnishnoekonomichnoiu diialnistiu [Economic diplomacy as a component of the mechanism for managing foreign economic activity]. *Kultura narodov Prychornomoria – Culture of the peoples of the Black Sea region*, vol. 78, pp. 13–18.
2. Horbachuk O.I. (2017) Ekonomichna dyplomatiia v zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Economic diplomacy in ensuring the economic security of the state]. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata ekonomichnykh nauk zi spetsialnosti 21.04.01 Kyiv: Vyschyi navchalnyi zaklad “Universytet ekonomiky ta prava “KROK”. (in Ukrainian).
3. Zhaloba I. (2014) Suchasni mizhnarodni vidnosyny ta vyklyk klasychnii dyplomatii [Modern international relations and the challenge to classical diplomacy]. *Zovnishni spravy – Foreign Affairs*, vol. 7, pp. 36–39. Available at: <http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/anglomovna-versija/view/article/-1cd18ef670/>
4. Bayne N., Woolcock S. (2002) *The New Economic Diplomacy: Decision Making and Negotiation in International Economic Relations*. Aldershot : Ashgate, 450 p.
5. Bayne N., Woolcock S. (2007) What is Economic Diplomacy? *The new economic diplomacy: decision-making and negotiation in international economic relations*. 2nd ed. Aldershot, pp. 1–20.
6. Bayne S. (2010) *Economic Diplomat*. Durham: The Memories Club, 246 p.
7. Carron de La Carrière G. (1998) *La diplomatie économique. Le diplomate et le marché*. Paris : Economica, 224 p.
8. Woolcock S., Bayne N. (2005) *The New Economic Diplomacy: Decision-Making and Negotiating in International Economic Relations (G8 & Global Governance S.)*. Ashgate Publishing Ltd, 314 p.
9. Woolcock S. (2016) *European Union Economic Diplomacy. The Role of the EU in External Economic Relations*. London : Routledge, 220 p.